

Особливості психодіагностики ПТСР у судовій експертизі

Тетяна Тамакова

заступник завідувача лабораторії психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8495-2484>, e-mail: tamakovatiana@gmail.com

Євгенія Невах

судовий експерт лабораторії психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9807-9348>, e-mail: janegal093@gmail.com

Розглянуто поняття посттравматичного стресового розладу, описано психодіагностичні методики щодо визначення наявності та проявів ПТСР, особливості їх застосування, представлено приклади з експертної практики.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад; цивільні та військові підекспертні; методики психодіагностики ПТСР.

Features of PTSD Psychodiagnostics in Forensic Examination

Tetiana Tamakova, Ievgeniia Nevakh

The concept of post-traumatic stress disorder is considered, psychodiagnostic methods for determining the presence and manifestations of PTSD are described, characteristics of their application are presented, and examples from expert practice are presented.

Keywords: post-traumatic stress disorder; civilian and military persons; methods of psychodiagnostics of PTSD.

Посттравматичний стресовий розлад (далі — ПТСР) — це стійка реакція на травмувальну подію (на кшталт загрози життю, фізичної чи психічної шкоди, втрати близької людини або загрози її життю). З часом ПТСР можуть ставати більш вираженими та/або раптово виявитися на тлі загального благополуччя [1].

ПТСР визначається за наявністю симптомів, що в психодіагностичному інструментарії представлені як кластери: спонтанні повторні переживання (спогади травматичних подій), уникання (свідоме обмеження думок, міркувань, переживань разом із соціальною ізоляцією), неконтрольоване емоційне збудження (дратівливість, занепокоєння, спалахи гніву), зміни прояву

концентрації уваги (настороженість), розлади сну (порушення засинання, поверхневий сон, безсоння) [3].

ПТСР — стан психіки, який окрім уже зазначених симптомів, характеризується стійким відчуттям постійної загрози, що ззовні проявляється у посиленій реакції здригання на такі подразники, як несподівані звуки [4].

Методики, які застосовують для діагностики наявності ПТСР:

- Шкала оцінювання впливу травмивної події (IES-R), яка виявляє реакції «вторгнення», «уникнення» та симптоми гіперзбудження;
- Шкала самооцінювання щодо наявності ПТСР (PCL-M), розроблена у версіях для військових

та цивільних для діагностики міри вираженості конкретного симптому впродовж минулого місяця;

- Місісіпська шкала оцінювання посттравматичного стресового розладу (Mississippi scale), розроблена у версіях для військових та цивільних, яка має на меті виявити осіб з можливим ПТСР, невротичними розладами та різними рівнями дезадаптації;
- Опитувальник симптомів ПТСР (Checklist for DSM-5(PCL-5)) застосовується в діагностичній роботі з цивільними та військовими, визначає як загальний показник ПТСР, так і вираженість симптомів за кожним із кластерів (повторне переживання, уникнення, емоційне заціпеніння, надмірне збудження) [1; 2].

Додатково до зазначених методик може бути застосовано опитувальник перитравматичної дисоціації (заповнюється психологом під час діагностичного інтерв'ю як додатковий тест для уточнення результатів, оцінюються особливості механізму психологічного захисту — дисоціації) або симптоматичний опитувальник (SCL-90-R), мета якого — визначити поточний симптоматичний статус (ступень дискомфорту, завданого симптомами). Опитувальник SCL-90-R також буде корисним у застосуванні у зв'язку із запереченням підекспертних щодо свого психоемоційного стану: тест зосереджений на отриманні інформації про кількість симптомів та інтенсивність пережитого дистресу [1; 2].

Як свідчить експертна практика, під час проведення судової психологічної експертизи у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди, прослідковується тенденція з-поміж підекспертних цивільних, які зазнали фізичних травм (зокрема, операцій, побиття, ушкоджень унаслідок аварій), до високих показників вираженості симптомів, що деякою мірою перевищують показники групи підекспертних військових. Своєю чергою, підекспертні військові (зокрема, які пережили гіперекстремальні ситуації: бойові зіткнення, полон, тортури, насильство) демонструють такі тенденції:

- применшення своїх емоційних проявів, переживань, фізичних симптомів (безсоння та/або зміни графіку сну, відсутність апетиту тощо);
- заперечення будь-яких змін власного стану у зв'язку із травматичною ситуацією (прослідковується витіснення із свідомості тих подій та пов'язаних з ними переживань, які підекспертний не в змозі прийняти). Водночас такий механізм психологічного захисту пред'являється підекспертною особою як вияв мужності, часто з усним поясненням щодо значущості ситуацій як буденних, звичайних, не вартих переживань;
- перебування в піднесеному настрої, що притаманне більшості осіб молодого віку: прослідковується кореляція між віковими параметрами та

особливостями усвідомлення, переживання наслідків травматичних подій (як свідчить експертна практика, наслідки ПТСР відстрочені в часі у більшості військових віком до 30 років).

Отже, ситуація сьогодення зумовлює необхідність поглиблення розуміння проявів ПТСР, особливостей його перебігу в представників різних вікових та професійних груп для фахівців-психологів.

Перелік джерел посилання

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Пророк. Т. 1. Київ, 2018. 208 с.
2. Там само. Т. 2. Київ, 2018. 240 с.
3. Стельмах О. Сутність поняття «посттравматичний стресовий розлад». *Особистість в екстремальних умовах* : мат-ли XI Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24.05.2024). Львів, 2024. С. 109—111.
4. Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги. Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації. 2024. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/1265_19072024_ykpm_dod.pdf (дата звернення: 02.04.2025).